

KREATIV YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARDA MA'NAVIY DUNYOQARASHNI KENGAYTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Umarov Bahridin¹

Sanoqulova Mexrangiz²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

kreativ yondashuv, ma'naviy dunyoqarash, didaktik imkoniyatlar, ta'lim jarayoni, ijodiy tafakkur, interfaol metodlar, innovatsion pedagogika.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kreativ yondashuv asosida o'quvchilarda ma'naviy dunyoqarashni kengaytirishning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida ma'naviy tarbiya va kreativ tafakkurni shakllantirish jarayonlari o'zaro uyg'unlashgan holda olib borilishi lozim. Tadqiqotda o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini kengaytirish uchun qo'llaniladigan samarali didaktik usullar va texnologiyalar yoritiladi. Shuningdek, dars jarayonida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik yondashuvlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ma'naviy tarbiyaga ta'siri o'rganiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15150054**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Hozirgi davr ta'lim tizimi nafaqat nazariy bilim berish, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ijodiy va tanqidiy yondashuv asosida ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishga ham qaratilgan. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy dunyoqarashni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bunda kreativ yondashuv muhim o'rin tutadi, chunki u o'quvchilarning ma'naviy tafakkurini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va didaktik imkoniyatlardan samarali foydalanishni talab etadi.

Zamonaviy pedagogika va didaktika nazariyalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda kreativ yondashuvdan foydalanish ta'lim jarayonini yanada

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida professor (DSc).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

qiziqarli, samarali va interfaol qilish imkonini beradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – kreativ yondashuv asosida o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishning didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish, pedagogik jarayonda innovatsion usullarni qo'llashning samaradorligini o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot doirasida kreativ yondashuvning nazariy asoslari, ma'naviy tarbiyada didaktik yondashuvlarning roli va ularni ta'lim jarayoniga integratsiyalash imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turli ta'lim metodlari, jumladan, interfaol darslar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va axborot-kommunikatsion texnologiyalar vositasida ma'naviy dunyoqarashni shakllantirish yo'llari tadqiq etiladi.

Mazkur ish o'qituvchilar, pedagogika mutaxassislari hamda ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarga uchun foydali bo'lib, ta'lim jarayonida kreativ yondashuvni keng qo'llash bo'yicha ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

TADQIQOT NATIJALARI

Ushbu tadqiqot doirasida kreativ yondashuv asosida o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirish imkoniyatlari o'rganildi va quyidagi muhim natijalarga erishildi:

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish va ularga tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini singdirish ma'naviy dunyoqarashni kengaytirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida kreativ metodlardan foydalanish o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifodalashiga va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga chuqurroq yondashishiga yordam beradi.

Didaktik imkoniyatlarning samaradorligi

Tajriba-sinov darslari natijasida interfaol o'qitish metodlari (muammoli ta'lim, rol o'yinlari, munozaralar, "Aqliy hujum" usuli va loyihaviy ta'lim) orqali ma'naviy tarbiyani rivojlantirishning yuqori natija berishi aniqlandi. Bunday metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va axloqiy qadriyatlarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Innovatsion texnologiyalarning ta'siri

Tadqiqot davomida zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar, jumladan, elektron resurslar, virtual muhit va interaktiv taqdimotlar orqali ma'naviy ta'lim samaradorligini oshirish mumkinligi tasdiqlandi. Bunday texnologiyalar o'quvchilarning bilim olish jarayoniga qiziqishini oshirib, ularning dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

O'quvchilarning faollik darajasining oshishi

Tajriba asosida o'quvchilar orasida ijodiy fikrlash va muloqot qobiliyatlari rivojlanganligi, dars jarayonida ularning faolligi ortgani kuzatildi. Tadqiqotda qatnashgan o'quvchilarning 85% dan ortig'i kreativ yondashuv asosida o'tilgan mashg'ulotlar an'anaviy darslarga nisbatan ko'proq qiziqish uyg'otishini va ularning ma'naviy tushunchalarini boyitishda muhim rol o'ynashini ta'kidlashdi.

Axloq va ma'naviyat chuqur ichki o'zaro aloqadorlikka ega. Zero, ma'naviyat individ mansub bo'lgan guruhlar axloqi ta'sirida yuzaga keladi, axloq esa, o'z navbatida, guruh a'zolari bo'gan individlar ma'naviyatining o'zaro tutash ommaviy munosabatlarida namoyon bo'ladi. Axloq -

ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi. Zero, axloq, axloqiy me'yorsiz shaxsning ruhiy va jismonan yetukligining mezon bo'lgan ma'naviy kamolotga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun ham ma'naviy-axloqiy tarbiyada uzviylik, aloqadorlik dialektik xarakterga ega bo'lib, shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishida muhim sanaladi.

Axloq (arabcha - xulq-atvor ma'nosini bildiradi) ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soladigan qonun-qoidalar majmuidir. Axloq - shaxs yoki guruh faoliyatini baholash orqali jamiyatdagi munosabatlarni boshqarish mexanizmi. Axloq shunchaki munosabatlarni tartibga keltirish uchunгина emas, balki ularni uyg'unlashtirish uchun ham zarur. Munosabatlarni boshqarish ikki xil usul bilan amalga oshiriladi: xulq-atvorni rag'batlantirish va jazolash.

Ezgulik, tartiblilik, haqqoniylik, rostgo'ylik, adolatlilik, mehnatsevarlik, jamoaviylik kabi sifat va xususiyatlarni o'zida birlashtirgan shaxs tavsifi axloqiy tamoyillar deb ataladi. Hayotda qoida sifatida qabul qilingan talablardan kishilar o'zlariga odamlar orasidan namuna tanlaydi. Bu axloqiy ideal deb ataladi. Axloqning asosiy qirralari (tamoyillari) - birdamlik (shaxsiy manfaatlarining umumiylikning yuqori ko'rinishi sifatidagi ijtimoiylikka bo'ysundirilishi) va insonparvarlik (shaxsga o'z-o'ziga qadriyat va yakuniy maqsad sifatida munosabatda bo'lish).

Axloqiy ongning o'ziga xos tushunchalari sifatida yaxshilik va yomonlik, burch, vijdon, sha'n, qadr-qimmat kabilarni keltirib o'tish mumkin. Yuqorida aytilganlarni e'tiborga olib, axloqning, jamiyat a'zolarining faoliyatiga yo'nalganligi va uni boshqarilishi ma'nosida, faoliyatli tavsifini ko'rsatib o'tish to'g'ri bo'ladi. Axloqiy me'yorlar har bir inson va jamiyat uyg'unlikda mavjud bo'la olishiga intilgan kishilik jamiyatining ko'p asrlik tajribasi natijasidir. Axloq me'yorlari insonning yaxshilik va yomonlikni chegaralash, ezgulik nima ekanini aniqlashga intilishlari natijasida yuzaga kelgan. Axloq me'yor va qadriyatlardan iborat. Axloqning uchinchi elementi esa, shaxs o'zida tarkib toptirishni xohlagan me'yor va sifatlar tarzida ajratib ko'rsatish mumkin. Me'yor - bir turdagi xulq-atvor, takrorlanadigan vaziyat, talab, standart, taqlid uchun misol, ijtimoiy fikr, did, qoida, urf-odat shaklidagi namuna. Me'yorlar ajdodlarning katta ijobiy ahamiyatga ega tajribasini o'zida mujassamlaydi, zero ularda u yoki bu xulq-atvorining ko'plab avlodlar tajribasida sinalgan maqsadga muvofiqligi aks etadi. Ma'naviyat va axloq o'z navbatida tarbiya jarayonini samarali tashkil etishni taqozo etadi. Ma'lumki, tarbiya yosh avlodni jamiyatda yashashga maqsadli tayyorlash jarayoni bo'lib, maxsus tashkil etilgan davlat va jamoat institutlari orqali amalga oshiriladi, jamiyat tomonidan nazorat qilinadi va tuzatishlar kiritib boriladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish jarayonida uyushtiriluvchi tadbirlar xulq-odobga doir xatti-harakatlar zanjiridan iborat bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy xatti-harakatlar esa o'quvchi tomonidan axloqiy me'yor va tamoyillar mohiyatini o'rganish, ularni anglab yetishdan iboratdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari. Ma'naviy-axloqiy tarbiya - yagona ijtimoiy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi. Jamiyat tomonidan insonlar xulqining boshqarilishiga zarurat ikki o'zaro bog'liq vazifani shart qilib qo'yadi: birinchidan, jamiyat ongida me'yorlar, tamoyillar, ideallar, adolat, ezgulik va yovuzlik kabi tushunchalar ko'rmishida aks etadigan va

asoslanadigan axloqiy talablarni ishlab chiqish; ikkinchidan, inson o'z xatti-harakatlarini yo'naltirishi va nazorat qila olishi, shuningdek ijtimoiy xulqni boshqarishda ishtirok eta olishi, ya'ni boshqa kishilarga talab qo'ya bilishi va ulaming xatti-harakatlarini baholay olishi uchun bu talablarni hamda ular bilan bog'liq tasavvurlarni har bir inson ongiga singdirish. Aynan shu ikkinchi vazifa insonda shaxsning tegishli e'tiqod, ma'naviy moyilliklar, his - tuyg'ular, odatlar, barqaror axloqiy sifatlarni shakllantirishdan iborat bo'lgan axloqiy tarbiya orqali hal qilinadi. U yoki bu jamiyatda ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining mazmuni uning maqsadlari bilan belgilanadi. Bu maqsadlar ijtimoiy munosabatlar tavsifi bilan belgilanadi. O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish ulaming ma'naviy dunyosini, ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatlari va xulqini tarbiyalash hamda rivojlantirishni taqozo etadi. O'quvchilarni axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- 1) o'quvchilarda axloqiy his-tuyg'ular va xatti-harakatlarni tarbiyalash;
- 2) xulq madaniyati va ijobiy his-tuyg'ularni tarbiyalash;
- 3) axloqiy xulq-atvor ko'mkamlarini shakllantirish.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi: ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ma'lum maqsadga qaratilganligi; ta'lim-tarbiya ishiga o'quvchi shaxsini hurmat qilgan holda yondashish; ma'naviy-axloqiy tarbiyani hayot va amaliyot bilan bog'lab olib borish; o'quvchilarning faolligi; jamoada tarbiyalash; tarbiyaviy ishning tizimliliigi va izchilligi; tarbiyaviy ishning ta'sirchanligi; oila, ta'lim muassasasi, davlat va nodavlat tashkilotlar hamda kattalar tarbiyaviy ta'sirining birligi; o'quvchidagi ijobiy sifatlarga suyanish; o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutish. Tarbiyaning zamonaviy tamoyillari - tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida subyekt-subyekt munosabatlarining o'rnatilishi, dialog nuqtai nazariga muvofiq tarzda shunday xulosaga kelindiki, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun psixik jarayonlarga (inotivasiya, anglash, interiorizasiya va boshqalar) tashqi ta'sirlar ichki, individual-shaxsiyga organik va mustahkam aylanadigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada turli metod va usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari deganda, o'quvchilarning axloqiy tasavvur va bilimlarni egallab olishga, ularda madaniy xulq va ijobiy munosabatlarni, shaxsning axloqiy his-tuyg'ulari va sifatlarini tarbiyalashga qaratilgan faoliyat usullari yig'indisidir. Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlarini shartli ravishda quyidagicha tasnif etish mumkin:

Ma'naviy-axloqiy ongni shakllantirish metodlari: hikoya, tushuntirish, etik suhbat, izohlash, nasihat, o'git, ko'rsatma, namuna va boshqalar. Ma'naviy-axloqiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari: mashq, o'rgatish, pedagogik talab, tarbiyalovchi vaziyat, topshiriq va hokozolar. Ma'naviy-axloqiy motivatsiyani hosil qilishga doir metodlar: rag'batlantirish, musobaqa, tanbeh berish kabilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. B.X.XODJAYEV Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 154-157
2. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country.

International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings (pp. 41-43).

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016) Passport:
<http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

3. Davrenov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA XVI-XVIII ASRLARDA YAPONIYA DAVLATI TARIXINI AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6).

4. Narmatov, D., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA ISPANIYA XV-XVII ASRLARDAGI TARIXI. Scientific progress, 1(6).